

**ANDRZEJ KLASIK
FLORIAN KUŹNIK**

Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego w Katowicach

AGLOMERACJA GÓRNOŚLĄSKA WOBEC WYZWAŃ PRZYSZŁOŚCI

Abstract: The Upper Silesian Agglomeration Facing the Future Challenges. Urban agglomerations are the key territories of every EU Member State regarding implementation of the Lisbon objectives. In this context, Polish agglomerations face the challenges of defining their new position in Europe and elaborating growth strategies incorporating the Lisbon processes. The paper presents a case study of Upper Silesian Agglomeration (PL). Geographic delimitation and urban structure of the Agglomeration and the metropolitan area of Upper Silesia are presented. The long term processes of conversion in: economic functions, spatial structure and social issues have been scrutinized. Observations and recommendations concerning national and international positioning of the Agglomeration are pinpointed in the paper.

1. Polskie aglomeracje wobec wyzwań Strategii Lizbońskiej

Odnowiona Strategia Lizbońska na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia definiuje nowe cele i priorytetowe obszary działań¹. Odnoszą się one w głównej mierze do samej Komisji Europejskiej i państw członkowskich Unii Europejskiej. Są formą pewnych zobowiązań, jakie państwa członkowskie i władze Unii powinny wziąć na siebie, aby gospodarka europejska była konkurencyjna w wymiarze globalnym, a swoim obywatelom i różnym wspólnotom terytorialnym gwarantowała nowe atrakcyjne miejsca pracy. 10 kluczowych celów odnowionej Strategii Lizbońskiej koncentruje się na:

- likwidacji niedoboru umiejętności w przestrzeni europejskiej,
- nowej wspólnotowej polityce imigracyjnej,

¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Wniosek dotyczący wspólnotowego programu lizbońskiego 2008-2010. Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela 11 grudnia 2007 oraz Komunikat Komisji do Rady Europejskiej. Sprawozdanie strategiczne nt. odnowionej Strategii Lizbońskiej na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia: Rozpoczęcie nowego etapu (2008-2010). Utrzymanie tempa zmian cz. I. Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela 11. 12 2007 r.

- stworzeniu dogodnych, kompleksowych warunków rozwoju MŚP (*Small Business Act*),
- zmniejszeniu obciążeń administracyjnych i uproszczeniu prawodawstwa w krajach Unii,
- integracji europejskiego rynku usług, w tym usług finansowych,
- urzeczywistnieniu „piątej swobody”, tj. swobody przepływu wiedzy,
- poprawie ramowych warunków innowacji,
- dokończeniu tworzenia wspólnotowego rynku energii i przyjęciu pakietu środków dotyczących zmian klimatycznych,
- polityce w dziedzinie przemysłu ukierunkowanej na równowagę różnych aspektów produkcji i konsumpcji,
- międzynarodowym handlu i dogodnych warunkach dla inwestycji europejskich w świecie.

Tak zdefiniowane cele odnoszą się do państw członkowskich Unii Europejskiej, tj. do działań i polityk rządowych oraz różnych form aktywności zdecentralizowanej w ramach regionów oraz miast i zespołów miejskich. Cele te plasują się w czterech priorytetowych obszarach działania. Są to:

- inwestowanie w ludzi i modernizowanie rynków pracy,
- wyzwolenie potencjału gospodarczego, szczególnie MŚP,
- inwestowanie w wiedzę i innowacje,
- energia i zmiany klimatyczne.

Aglomeracje miejskie są bez wątpienia kluczowymi terytoriami do realizacji Strategii Lizbońskiej w każdym kraju członkowskim Unii Europejskiej. Aglomeracje miejskie w Polsce stają w tym kontekście przed szansą zdefiniowania swojej nowej pozycji w przestrzeni europejskiej i wypracowania własnej strategii rozwoju zgodnej ze Strategią Lizbońską. Oznacza to w dalszej kolejności lepsze dopasowanie się do systemu wsparcia, jaki Komisja Europejska przygotowuje do realizacji Strategii Lizbońskiej, w tym nowej polityki spójności na lata 2014–2020. Punktem startu do myślenia i działania strategicznego zbieżnego z założeniami odnowionej Strategii Lizbońskiej jest zdefiniowanie wyzwań, przed którymi stoją polskie aglomeracje miejskie. Wyzwania te dotyczą:

- rozbudowy potencjału edukacyjnego i badawczego aglomeracji ułatwiającego im funkcjonowanie w europejskiej przestrzeni edukacyjnej i badawczej;
- inwestowania w technologie informacyjne i komunikacyjne warunkującego przyspieszony rozwój nowej gospodarki w aglomeracjach;
- tworzenia środowiska sprzyjającego rozwojowi sektora MŚP, w tym dla małych i średnich firm zaawansowanych technologicznie;
- tworzenia nowych przestrzeni dla sektorów i działalności kreatywnych, w tym nowej architektury centrów metropolitalnych;
- wspierania rozwoju technologicznego w dziedzinach, w których dana aglomeracja ma znaczny potencjał rozwojowy;
- modernizacji technologicznej sektora energetycznego; producentów i głównych konsumentów energii.

Do zdefiniowania wyzwań strategicznych, w obliczu których stoją aglomeracje miejskie potrzebna jest klarowna polityka państwa względem aglomeracji miejskich i obszarów metropolitalnych. Jedynie taka polityka może określić krajowe ramy wsparcia dla aglomeracji i obszarów metropolitalnych. Jakkolwiek konkretne zdefiniowanie wyzwań strategicznych może nastąpić jedynie w poszczególnych aglomeracjach miejskich. To wymaga, aby w tych aglomeracjach istniało pewne minimum zdolności decyzyjnych i politycznych obejmujących cały obszar aglomeracji. Do tego potrzebne są rozwiązania prawne określające ustrój aglomeracji miejskich w polskim systemie samorządu terytorialnego i założenia budowy systemu zarządzania aglomeracją. Same nowe rozwiązania prawne nie wystarczą, jeżeli w przestrzeni aglomeracji nie będzie woli współdziałania różnych podmiotów publicznych funkcjonujących w aglomeracji i współtworzących jej możliwości rozwoju. Dobre współdziałanie podmiotów publicznych otwiera drogę do efektywnego partnerstwa publiczno-prywatnego tak potrzebnego przy budowaniu gospodarki wiedzy.

2. Aglomeracja Górnośląska i Górnośląski Obszar Metropolitalny – zasięg i struktura

Aglomeracja Górnośląska jest złożona z dwóch stref, tj. ze strefy węzłowej i strefy zewnętrznej. Strefa węzłowa Aglomeracji Górnośląskiej obejmuje obecnie 14 miast na prawach powiatu. Są to: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Jaworzno, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze. Posłużenie się regułą wielkości i rangi miasta pozwala na wydzielenie w strefie węzłowej Aglomeracji Górnośląskiej dwóch grup wielkościowych miast oraz czterech grup miast różnej rangi (tab. 1).

Dwie grupy wielkościowe miast aglomeracji tworzy:

- 9 miast powyżej 100 tys. ludności, tj. Katowice, Sosnowiec, Gliwice, Zabrze, Bytom, Ruda Śląska, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Chorzów,
- 5 miast poniżej 100 tys. ludności, tj. Jaworzno, Mysłowice, Siemianowice Śląskie, Piekary Śląskie, Świętochłowice

Cztery grupy miast różnej rangi demograficznej i usługowej są następujące:

- Grupa pierwsza tworzona samodzielnie przez Katowice jako ośrodek stołeczny regionu. Katowice są w aglomeracji miastem o największym potencjale demograficznym i usługowym. Potencjał ludnościowy Katowic stanowi 16% ludności aglomeracji. Sektor usług Katowic reprezentuje potencjał równy w przybliżeniu 1/3 sektora usług całej aglomeracji.
- Grupa druga, złożona jest z czterech, po Katowicach największych, miast aglomeracji: Sosnowiec, Gliwice, Zabrze i Bytom. Wśród czterech miast tej grupy

Tabela 1

Wielkość i ranga miast Aglomeracji Górnośląskiej w 2005 r.

	Miasta według liczby ludności (tys. osób)	Demograficzna ranga miast Li/L1		Miasta według pracujących w usługach (tys. osób)	Usługowa ranga miasta Ui/U1
1	Katowice (317,2)	1,00	1	Katowice (101,7)	1,00
2	Sosnowiec (226,0)	0,71	2	Gliwice (34,7)	0,34
3	Gliwice (199,4)	0,63	3	Sosnowiec (29,3)	0,29
4	Zabrze (191,2)	0,60	4	Zabrze (23,3)	0,23
5	Bytom (187,9)	0,59	5	Bytom (22,4)	0,22
6	Ruda Śląska (146,6)	0,46	6	Tychy (18,9)	0,19
7	Tychy (131,1)	0,41	7	Dąbrowa Górnicza (17,5)	0,17
8	Dąbrowa Górnicza (130,1)	0,41	8	Chorzów (16,4)	0,16
9	Chorzów (114,1)	0,36	9	Ruda Śląska (15,1)	0,15
10	Jaworzno (96,2)	0,30	10	Jaworzno (9,5)	0,09
11	Mysłowice (75,2)	0,24	11	Mysłowice (8,7)	0,08
12	Siemianowice Śląskie (72,7)	0,23	12	Siemianowice Śląskie (7,0)	0,07
13	Piekary Śląskie (59,7)	0,19	13	Piekary Śląskie (5,7)	0,06
14	Świętochłowice (55,3)	0,17	14	Świętochłowice (4,7)	0,06

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Rocznika statystycznego Województwa Śląskiego 2006*. Podregiony, Powiaty, Gminy. Urząd Statystyczny w Katowicach. Katowice 2006.

najwyższą rangę demograficzną ma Sosnowiec, natomiast najwyższą rangę usługową mają Gliwice. Potencjał demograficzny tej grupy miast wynosi ok. 40% ludności aglomeracji. Wymieniona grupa miast koncentruje prawie 35% pracujących w sektorze usług aglomeracji.

- Grupa trzecia, obejmuje pozostałe cztery miasta powyżej 100 tys. ludności. Są to: Ruda Śląska, Tychy, Dąbrowa Górnicza i Chorzów. W tej grupie miast najwyższą rangę demograficzną ma Ruda Śląska, podczas gdy najwyższą rangę usługową mają Tychy. Potencjał ludnościowy tej grupy miast stanowi 26% potencjału ludnościowego aglomeracji. Natomiast potencjał sektora usług stanowi ok. 22% potencjału usługowego aglomeracji.
- Grupa czwarta, w której skład wchodzi wymienione już wcześniej miasta poniżej 100 tys. ludności. W tej grupie najwyższą rangę demograficzną i usługową ma miasto Jaworzno. Potencjał ludnościowy tej grupy miast sięga 18% ludności aglomeracji, podczas gdy potencjał usługowy mierzony liczbą pracujących w sektorze usług wynosi ponad 11% potencjału usługowego aglomeracji.

Miasta o największej randze demograficznej i usługowej, tj. Katowice, Gliwice, Sosnowiec, Zabrze i Bytom tworzą grupę miast rdzeniowych Aglomeracji Górnośląskiej. Skupiają 56% potencjału demograficznego aglomeracji, tj. 1,1 mln ludności oraz

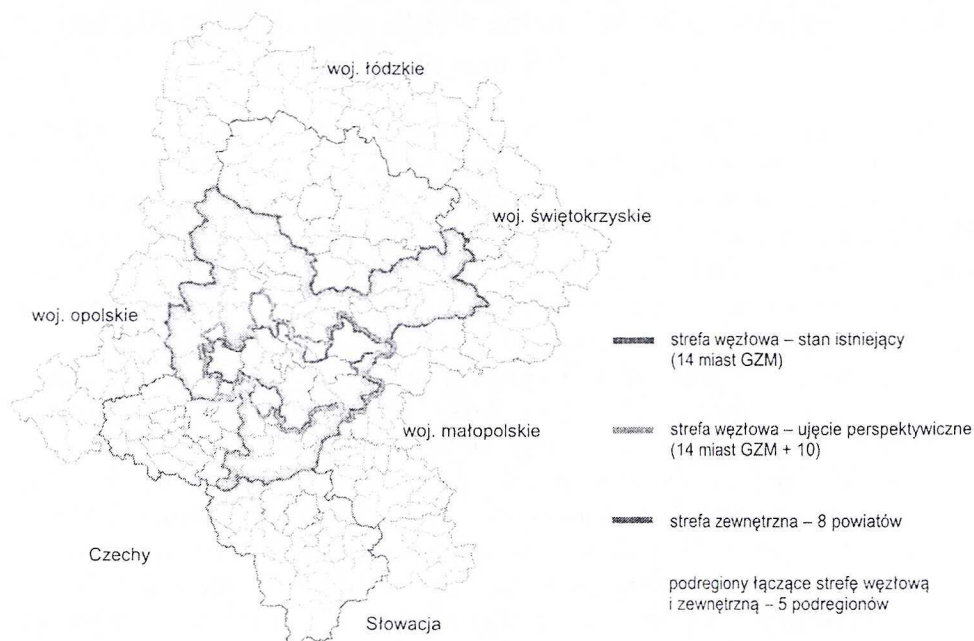
211 tys. pracujących w usługach, co stanowi 67% miejsc pracy w usługach w aglomeracji. Tychy i Chorzów jako miasta powyżej 100 tys. ludności uzupełniają grupę miast rdzeniowych ze względu na potencjał budowania nowej gospodarki. W *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* grupa siedmiu wymienionych miast powinna być traktowana jako kręgosłup Zespołu Metropolitalnego Aglomeracji Górnośląskiej. W warunkach policentrycznej struktury Aglomeracji Górnośląskiej miasta te tworzą swoistą zespołową metropolię, Metropolię Górnośląską (Metropolia Silesia).

Strefa zewnętrzna Aglomeracji Górnośląskiej, obejmuje osiem powiatów. Są to powiaty; będziński, bieruńsko-lędziński, gliwicki, lubliniecki, mikołowski, pszczyński, tarnogórski i zawierciański. Wymienione powiaty ciążą funkcjonalnie do strefy węzłowej aglomeracji i pozostają z tą strefą w wielorakich połączeniach i powiązaniach. Dziesięć miast położonych w strefie zewnętrznej aglomeracji, tj. Będzin, Czeladź, Knurów, Łaziska Górne, Mikołów, Pyskowice, Radzionków, Sławków, Tarnowskie Góry i Wojkowice potencjalnie poszerza zasięg przestrzenny strefy węzłowej aglomeracji. Strefa węzłowa Aglomeracji Górnośląskiej poszerzona o nowych 10 miast tworzy już obecnie spójny przestrzennie i funkcjonalnie organizm miejski. Dlatego też miasta te powinny być traktowane jako integralna część strefy węzłowej Aglomeracji Górnośląskiej. Uzasadniają to pogłębione studia delimitacyjne wykonane w 2000 r.² Strefa węzłowa i strefa zewnętrzna Aglomeracji Górnośląskiej traktowane integralnie pokrywają się z granicami dawnego podregionu centralnego śląskiego woj. śląskiego na poziomie NUTS 3. Od 2008 r. został wprowadzony nowy podział woj. śląskiego na jednostki statystyczne NUTS 3. Strefa węzłowa i strefa zewnętrzna Aglomeracji Górnośląskiej zostały zintegrowane przez 5 podregionów (NUTS 3), tj. podregion katowicki, podregion tyski, podregion gliwicki, podregion bytomski i podregion sosnowiecki (ryc. 1).

W ujęciach delimitacyjnych Aglomeracji Górnośląskiej ważne jest podkreślenie, że 14 miast na prawach powiatu tworzących strefę węzłową utworzyło Górnośląski Związek Metropolitalny, którego rejestracja nastąpiła w czerwcu 2007 r. przez wpisanie w rejestr związków międzygminnych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Powody formalne uniemożliwiły wejście pozostałych 10 miast, o których była mowa wyżej, do Górnośląskiego Związku Metropolitalnego, bowiem miasta te miały status gmin. Trwające obecnie prace legislacyjne zintegrują najprawdopodobniej w jeden organizm administracyjny wszystkie 24 miasta.

Agglomeracja Górnośląska wspólnie z Wrocławiem i Krakowem tworzą najsilniej zainwestowany i zagospodarowany obszar kraju. Warszawa z Łodzią i Kraków z Aglomeracją Górnośląską pozycjonują się w przestrzeni europejskiej w sieci europolii. Jednocześnie, Aglomeracja Górnośląska i Aglomeracja Ostrawska postrzegane są w Europie jako tzw. Śląsko-Morawski Zespół Metropolitalny stanowiący obszar rdzeniowy regionu transgranicznego Górnego Śląska i Północnych Moraw. Jest to szóste co do wielkości skupisko miejsko-przemysłowe zjednoczonej Europy.

² *Koncepcja funkcjonowania ...* (2000).

Ryc. 1. Aglomeracja Górnśląska jako obszar metropolitalny. Delimitacja

Źródło: Opracowanie własne.

Syntetyczna charakterystyka ekonomiczno-społeczna Aglomeracji Górnśląskiej zawarta została w tab. 2. Natomiast delimitację Aglomeracji Górnśląskiej jako obszaru metropolitalnego z podziałem na strefę węzłową i strefę zewnętrzną z uwzględnieniem podregionu NUTS 3 przedstawia mapka na ryc. 1.

Tabela 2

Aglomeracja Górnśląska na tle woj. śląskiego i kraju

	Aglomeracja Górnśląska	Woj. śląskie = 100%	Polska = 100
Powierzchnia (km ²)	5578	45,2%	1,8%
Ludność (tys)	2860	61,0%	7,5%
Produkt krajowy brutto (mln zł)	85761	65,7%	8,7%
Produkt krajowy brutto zł/M	29906	107,6%	116,1%
Podmioty gospodarki narodowej (na tys. ludności)	141	139	148
Wskaźnik zatrudnienia (pracujący/ludność w wieku produkcyjnym)	40,0	49,1	51,5

Źródło: Produkt krajowy brutto... (2007).

3. Przekształcenia funkcjonalne w Aglomeracji Górnośląskiej w perspektywie długoterminowej

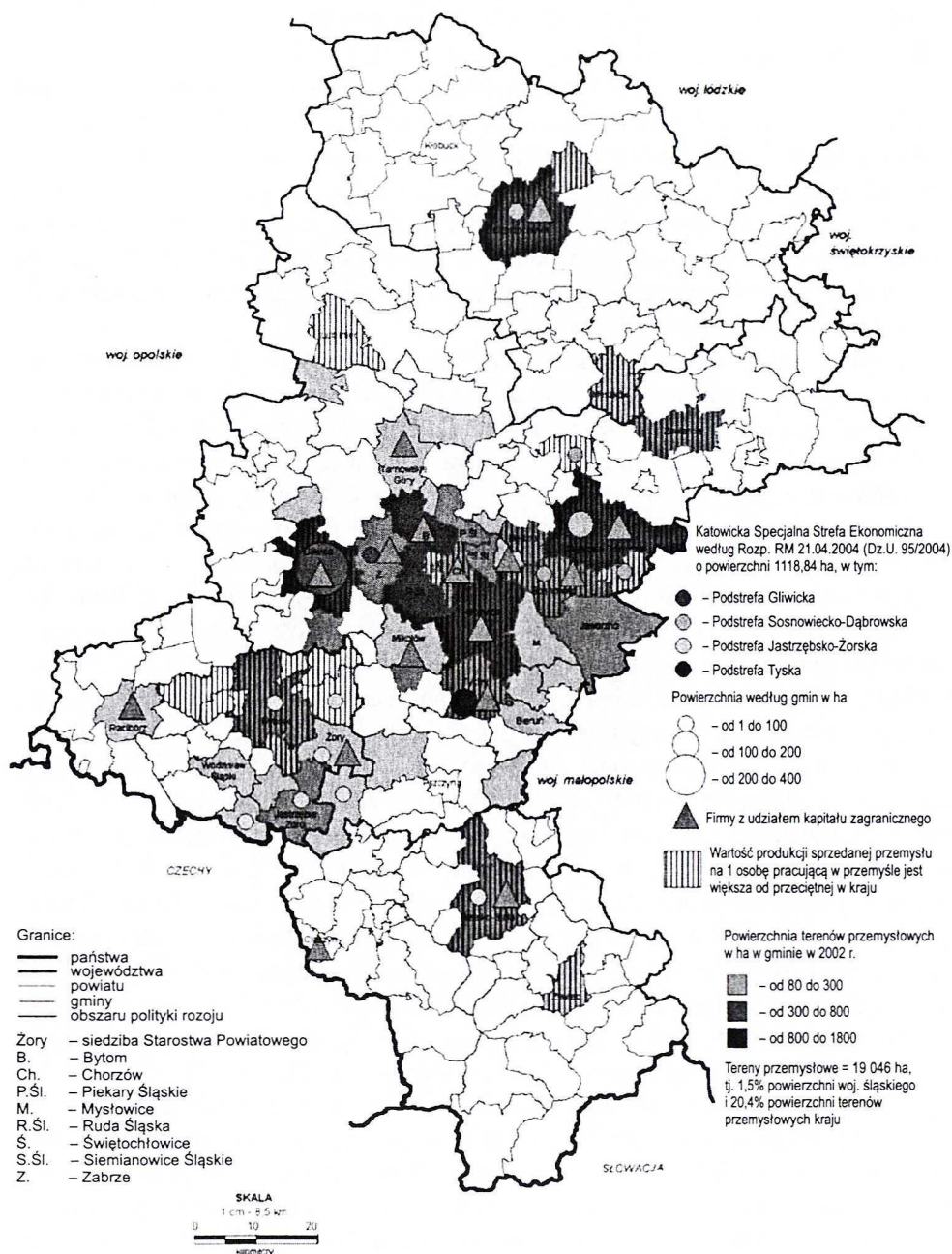
Aglomeracja Górnośląska, a w szczególności jej strefa węzłowa podlegała w ostatnich kilkunastu latach skomplikowanym procesom transformacji starej gospodarki. Procesy te obejmowały m.in. radykalną redukcję produkcji i zatrudnienia oraz likwidację przestarzałych technologii i produktów w przemysłach surowcowych i wstępnych faz przetwórstwa. W skrajnych przypadkach była to likwidacja kopalń węgla kamiennego, hut żelaza i metali niezależnych, elektrociepłowni i koksowni oraz przedsiębiorstw branż towarzyszących przemysłowi ciężkiemu.

W gospodarce Aglomeracji Górnośląskiej można wyróżnić dwa duże segmenty gospodarki. Jeden obejmujący starą gospodarkę, a drugi tworzącą się nową gospodarkę. Pierwszy segment tworzą takie sektory gospodarcze, jak górnictwo węgla kamiennego, koksownictwo, wytwarzanie energii elektrycznej, przemysł stalowy, produkcja maszyn i urządzeń górniczych, hutniczych i energetycznych. Uzupełnieniem starej gospodarki Aglomeracji Górnośląskiej są sektory, albo od niedawna zainstalowane w przestrzeni aglomeracji, albo powstające niejako w trakcie procesów likwidacyjnych zachodzących w gospodarce całego regionu. W tym segmencie występują zarówno sektory rozproszone, oparte na małych i średnich przedsiębiorstwach, jak i sektory zdominowane przez międzynarodowe korporacje, np. przemysł samochodowy, ceramiki budowlanej, chemiczny.

Na tle rozległych procesów likwidacyjnych pozytywne dostosowania strukturalne dokonały się w sektorze energetycznym. Procesy konsolidacyjne nastąpiły w hutnictwie, w efekcie których powiodła się prywatyzacja sektora. W aglomeracji pojawiły się nowe sektory gospodarcze związane z biznesem międzynarodowym. Cały łańcuch (Inwestycje zagraniczne. Tereny przemysłowe – mapka na ryc. 2) pozytywnych procesów uruchomiła Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna. Nastąpił spektakularny rozwój przemysłu samochodowego. W jego obrębie zawiązał się silny klaster o wysokiej konkurencyjności międzynarodowej. Korzyści aglomeracyjne stały się magnesem dla rozwoju na wielką skalę handlu wielkopowierzchniowego. W wielu miastach strefy węzłowej Aglomeracji Górnośląskiej wyrosły nowe wielofunkcyjne centra łączące funkcje handlową, gastronomiczną i rozrywkową, a także generujące nową zabudowę mieszkaniową o wysokim standardzie oraz sektor hotelarsko-restauracyjny. Na jej obszarze nastąpił silny rozwój sektora bankowo-ubezpieczeniowego, sektora nieruchomości oraz sektora transportowo-logistycznego.

Analiza profilu sektorowego, usługowego i przemysłowego miast Aglomeracji Górnośląskiej została dokonana na podstawie wskaźników udziałów oraz ilorazów lokalizacji (tab. 3):

- udziały sektora usługowego w gospodarce miast,
- udziały miast w sektorze usługowym aglomeracji,
- udziały sektora przemysłowego w gospodarce miast,

Ryc. 2. Tereny przemysłowe i inwestycje zagraniczne
Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego.

- udziały miast w sektorze przemysłowym aglomeracji,
- ilorazy lokalizacji sektora usług dla miast aglomeracji,
- ilorazy lokalizacji sektora przemysłu dla miast aglomeracji.

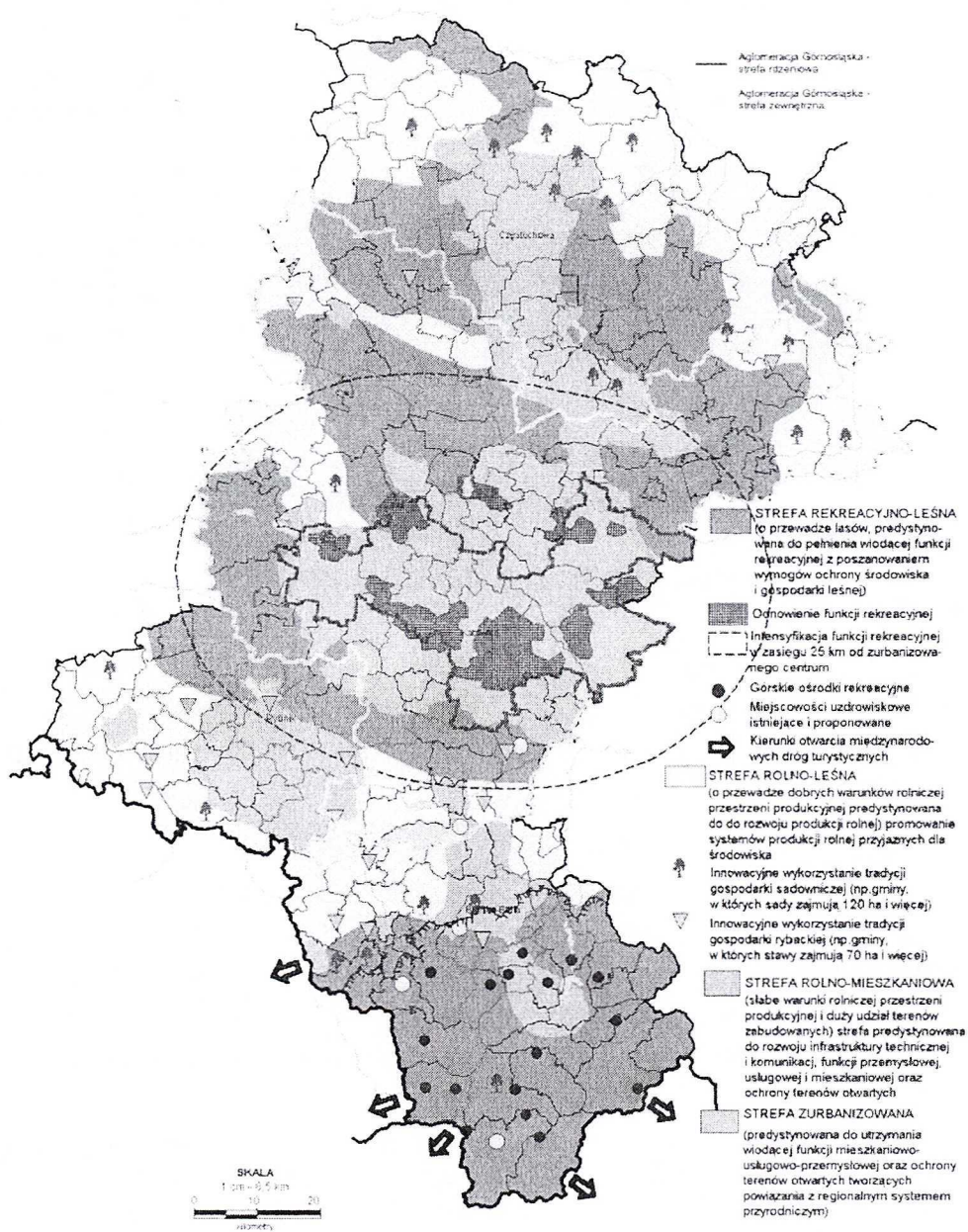
Kształtowanie się wymienionych wskaźników w poszczególnych miastach pozwala na typologię funkcjonalną ośrodków miejskich różnej wielkości i rangi oraz określenie ich obecnego stadium rozwojowego, będącego konsekwencją dokonującej się w nich transformacji strukturalnej. Należy podkreślić, że w pierwszej połowie lat 90., w początkowej fazie procesów transformacyjnych, Aglomeracja Górnośląska była skupiskiem miejsko-przemysłowym z dominantą miast o profilu górniczo-hutniczym. W trwającym już kilkanaście lat procesie restrukturyzacji większość ośrodków utraciła swoją tradycyjną bazę ekonomiczną.

Potencjał sektora usług aglomeracji skupiony jest w prawie 1/3 w Katowicach jako ośrodku stołecznym regionu oraz w ponad 1/3 w pozostałych czterech miastach rdzeniowych aglomeracji, tj. w Gliwicach, Sosnowcu, Zabrzu i Bytomiu. W odniesieniu do wszystkich pięciu największych miast aglomeracji występuje pełne skorelowanie wielkości miasta mierzonej liczbą mieszkańców z liczbą pracujących w sektorze usług.

Największy udział sektora przemysłowego w skali aglomeracji mają Katowice oraz Gliwice. Udział obydwu wymienionych ośrodków przekracza 30% potencjału przemysłowego aglomeracji. Potencjał przemysłowy kolejnych 5 miast, tj. Rudy Śląskiej, Dąbrowy Górniczej, Sosnowca, Tychów i Zabrze wynosi ponad 40% potencjału przemysłowego aglomeracji. Liczna grupa siedmiu miast, w tym Jaworzno, Bytom, Mysłowice, Piekary Śląskie, Chorzów, Siemianowice Śląskie i Świętochłowice mają łącznie potencjał przemysłowy równy w przybliżeniu potencjałowi Katowic i Gliwic.

W wyniku przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że na miano ośrodka miejskiego o usługowej specjalizacji funkcjonalnej zasługują w aglomeracji przede wszystkim Katowice jako ośrodek stołeczny regionu i centralne miasto rdzeniowe aglomeracji. Udział sektora usług w gospodarce stanowi w mieście ponad 70% ogółu pracujących. W Katowicach skupiona jest zdecydowana większość instytucji i usług wyższej rangi z dziedziny nauki, kultury, edukacji, biznesu, finansów i administracji. Katowice jako miasto stołeczne i centralne regionu, pretendują do dalszego wzmacniania funkcji, aktywności i instytucji o randze metropolitalnej i międzynarodowej.

Do rangi ważnych w skali aglomeracji ośrodków miejskich o specjalizacji usługowej aspirują dwa miasta powyżej 100 tys. ludności, tj. Bytom i Chorzów. Miasta te weszły w fazę postindustrialną w efekcie likwidacji prawie w całości tradycyjnej, górniczo-hutniczej bazy ekonomicznej. Dźwigniami rozwoju wymienionych ośrodków stają się instytucje kulturalne i edukacyjne. Powstawanie i rozwijanie się w nich innowacyjnego biznesu, w tym opartego na kulturze i nauce może stać się źródłem nowej vitalności tych tradycyjnych miast górnośląskich. Potencjalna oś Katowice-Chorzów-Bytom w dziedzinie rozwoju funkcji kulturalnej i edukacyjnej może uruchomić w aglomeracji nowe impulsy rozwojowe i metropolitalne w powiązaniu z przyspieszonymi procesami rewitalizacyjnymi na terenach poprzemysłowych.

Ryc. 3. Strefy użytkowania terenów w woj. śląskim i Aglomeracji Górnośląskiej

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego.

Tabela 3

Profil sektorowy miast Aglomeracji Górnośląskiej w 2005 r.

Udział miasta w sektorze usługowym Aglomeracji	Udział sektora usługowego w gospodarce miasta	Udział sektora przemysłowego w gospodarce miasta	Udział miasta w sektorze przemysłowym Aglomeracji
Katowice (32,2)	Katowice (70,9), (1,22)	Piekary Śląskie (61,2), (1,48)	Katowice (18,5)
Gliwice (11,0)	Bytom (66,1), (1,14)	Ruda Śląska (59,1), (1,43)	Gliwice (12,4)
Sosnowiec (9,3)	Chorzów (65,3), (1,12)	Jaworzno ((55,4), (1,34)	Ruda Śląska (9,7)
Zabrze (7,4)	Siemianowice Śląskie (61,4), (1,06)	Mysłowice (55,3), (1,33)	Dąbrowa Górnicza (9,4)
Bytom (7,1)	Sosnowiec (61,0), (1,05)	Dąbrowa Górnicza (54,4), (1,32)	Sosnowiec (8,2)
Tychy (6,0)	Zabrze (59,9), (1,03)	Tychy (49,2), (1,19)	Tychy (8,2)
Dąbrowa Górnicza (5,6)	Świętochłowice (58,0), 1,00()	Gliwice (44,2), (1,07)	Zabrze (7.,0)
Chorzów (5,2)	Gliwice (55,3), (0,95)	Świętochłowice (42,0), (1,02)	Jaworzno (5,3)
Ruda Śląska (4,8)	Tychy (50,3), (0,87)	Zabrze (40,1), (0,97)	Bytom (5,0)
Jaworzno (3,0)	Dąbrowa Górnicza (45,3), (0,78)	Siemianowice Śląskie (39,5), (0,96)	Mysłowice (4,9)
Mysłowice 2,8)	Jaworzno (44,6), (0,77)	Sosnowiec (38,3), (0,93)	Piekary Śląskie (4,0)
Siemianowice Śląskie (2,2)	Mysłowice (44,2), (0,76)	Chorzów (34,3), (0,83)	Chorzów (3,8)
Piekary Śląskie (1,8)	Ruda Śląska (40,9), (0,70)	Bytom (33,0), (0,80)	Siemianowice Śląskie (2,0)
Świętochłowice (1,5)	Piekary Śląskie (38,8), (0,67)	Katowice (28,9), (0,70)	Świętochłowice (1,5)
Agglomeracja (100%)	Agglomeracja (58%), (1,00)	Agglomeracja (41,3), (1,00)	Agglomeracja (100%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Rocznika statystycznego Województwa Śląskiego 2006. Podregiony, Powiaty, Gminy*. Urząd Statystyczny w Katowicach. Katowice, 2006.

(...) – iloraz lokalizacji sektora usługowego oraz sektora przemysłowego w miastach aglomeracji.

Grupa pięciu następnych ośrodków miejskich aglomeracji reprezentuje sobą w miarę zrównoważony profil przemysłowy i usługowy. Są to trzy miasta rdzeniowe aglomeracji, tj. Gliwice, Sosnowiec i Zabrze, wśród których Gliwice ze względu na innowacyjny potencjał mają największe szanse na przyspieszony rozwój nowej gospodarki oraz dwa miasta poniżej 100 tys. ludności, tj. Siemianowice Śląskie i Świętochłowice. Gliwice, Sosnowiec i Zabrze wymagają urbanizacji metropolitalnej podczas gdy Siemianowice Śląskie i Świętochłowice potrzebują szeroko zakrojonej akcji rewitalizacyjnej.

Grupa kolejnych pięciu miast aglomeracji, a mianowicie dwa miasta powyżej 100 tys. ludności, tj. Ruda Śląska i Dąbrowa Górnicza oraz trzy miasta poniżej 100 tys. ludności tzn. Piekary Śląskie, Jaworzno i Mysłowice są ośrodkami miejskimi zdominowanymi przez przemysłową specjalizację funkcjonalną. Ośrodki te nie weszły do tej pory w fazę postindustrialną. Natomiast Tychy w efekcie napływu inwestorów zewnętrznych urastają do rangi ważnego i innowacyjnego ośrodka przemysłowego całej aglomeracji i mogą w przyszłości w większym zakresie zostać objęte procesem metropolizacji Aglomeracji Górnośląskiej.

Typologia miast aglomeracji ze względu na ich specjalizację funkcjonalną i w połączeniu z wielkością i rangą poszczególnych ośrodków, pozwala na wyróżnienie dwóch osi procesu metropolizacji Aglomeracji Górnośląskiej:

- oś centralna na kierunku wschód-zachód obejmująca Gliwice-Zabrze-Chorzów-Katowice-Sosnowiec,
- oś dopełniająca na kierunku północ-południe obejmująca Bytom-Chorzów-Katowice-Tychy.

Potencjał przedsiębiorczy aglomeracji obejmuje podmioty gospodarki narodowej z wyłączeniem podmiotów nowej gospodarki. Jest to potencjał przedsiębiorczy podmiotów „starej” gospodarki. W analizie kształtowania się potencjału przedsiębiorczego starej gospodarki zostały wykorzystane poniższe wskaźniki (tab. 4):

- udział podmiotów starej gospodarki miasta w ogólnej liczbie podmiotów starej gospodarki aglomeracji;
- liczba podmiotów starej gospodarki miast na 1000 ludności w wieku produkcyjnym;
- ilorazy lokalizacji podmiotów starej gospodarki w miastach aglomeracji.

Liczba podmiotów starej gospodarki aglomeracji zwiększyła się w latach 2000-2005 o ok. 14%. W porównaniu ze wzrostem odnotowanym w zakresie podmiotów nowej gospodarki, można powiedzieć, że potencjał przedsiębiorczy starej gospodarki cechuje prawie 2-krotnie wyższa dynamika wzrostu. Potencjał przedsiębiorczy starej gospodarki aglomeracji skupiony jest w miastach aglomeracji powyżej 100 tys. ludności. W latach 2000-2005 udział ten był stabilny i wynosił ok. 85%.

Katowice, najsilniejszy ośrodek gospodarczy regionu, skupiały w 2005 r. ponad 1/5 potencjału przedsiębiorczego starej gospodarki. Wśród czterech pozostałych miast rdzeniowych Sosnowiec i Gliwice razem wzięte skupiają blisko ¼ potencjału przedsiębiorczego aglomeracji. Potencjał przedsiębiorczy Bytomia i Zabrze jest wyraźnie niższy. Potencjał przedsiębiorczy całej grupy miast rdzeniowych (łącznie z Katowicami) zwiększył się w latach 2000-2005 o prawie 14%.

W grupie czterech pozostałych miast aglomeracji powyżej 100 tys. ludności potencjał przedsiębiorczy zwiększył się w latach 2000-2005 o 11%. Udział tej grupy miast w potencjale przedsiębiorczym aglomeracji kształtuje się na poziomie 24%. Grupa pięciu miast poniżej 100 tys. ludności cechuje się stabilnym udziałem w potencjale przedsiębiorczym aglomeracji. W 2005 r. udział ten wyniósł blisko 15%.

Tabela 4

Potencjał przedsiębiorczy miast Aglomeracji Górnośląskiej w latach 2000-2005

Miasta powyżej 100 tys. ludności	2000		2005	
	Podmioty starej gospodarki	Podmioty starej gospodarki /1000 ludności w wieku produkcyjnym	Podmioty starej gospodarki /1000 ludności w wieku produkcyjnym	Podmioty starej gospodarki
Aglomeracja	100,0	119 (1,00)	140 (1,00)	100,0
w tym:				
Katowice	21,8	162 (1,36)	192 (1,37)	21,6
Sosnowiec	13,5	135 (1,13)	156 (1,11)	13,2
Gliwice	10,7	125 (1,05)	159 (1,13)	10,7
Zabrze	7,3	94 (0,79)	115 (0,82)	7,9
Bytom	8,1	102 (0,86)	124 (0,88)	8,3
Ruda Śląska	4,9	80 (0,67)	92 (0,66)	4,8
Tychy	7,1	135 (1,13)	140 (1,00)	6,9
Dąbrowa Górnicza	6,9	131 (1,10)	130 (0,93)	6,4
Chorzów	5,3	113 (0,95)	140 (1,00)	5,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w Urzędzie Statystycznym w Katowicach.

x- Podmioty starej gospodarki są podmiotami gospodarki narodowej z wyłączeniem podmiotów sektora nauki i szkolnictwa wyższego, przemysłów wysokich technologii oraz sektora i przemysłów kultury

(...) - iloraz lokalizacji podmiotów nowej gospodarki

Jednak wzrost potencjału przedsiębiorczego w starej gospodarce w tej grupie miast był w latach 2000-2005 największy i kształtował się na poziomie ponad 17%. Warto przypomnieć, że są to miasta utrzymujące przemysłową specjalizację funkcjonalną.

Kształtowanie się ilorazów lokalizacji podmiotów starej gospodarki w miastach aglomeracji wskazuje na ich relatywnie wysokie, stabilne skupienie w Katowicach. Wskaźnik lokalizacji potencjału przedsiębiorczego starej gospodarki w Katowicach wynoszący w 2005 r. 1,37 jest najwyższy w całej aglomeracji. Spośród wszystkich pozostałych miast aglomeracji tylko Sosnowiec i Gliwice cechują się potencjałem przedsiębiorczym wyższym od przeciętnego w skali całej aglomeracji. W latach 2000-2005 relatywny spadek pozycji w zakresie potencjału przedsiębiorczego wystąpił w dwóch miastach, Tychach i Dąbrowie Górniczej.

W strefie węzłowej Aglomeracji Górnośląskiej powstaje nowa gospodarka. Jest oparta na dwóch filarach. Pierwszym jest sektor międzynarodowy przyciągany do aglomeracji jako całości dzięki jej atrakcyjności inwestycyjnej. Drugim filarem jest autonomicznie rozwijający się sektor innowacyjnych małych i średnich przedsiębiorstw wspierany 10-letnim programem wykonawczym Regionalnej Strategii Innowacji. Aktywnym

uczestnikiem przedsięwzięć innowacyjnych stały się śląskie uczelnie, instytuty i jednostki badawczo-rozwojowe oraz nowe instytucje pośredniczące w transferze innowacji technologicznych, takie jak parki i inkubatory technologiczne oraz parki przemysłowe i inkubatory przedsiębiorstw, w tym akademickie inkubatory przedsiębiorczości.

W strefie węzłowej Aglomeracji Górnośląskiej strategiczne podstawy budowania nowej gospodarki tworzy sektor technologiczny oparty na endogenicznym potencjale naukowo-badawczym i badawczo-rozwojowym, a także przyspieszony rozwój przemysłów kultury skupiających się obecnie w największych miastach aglomeracji. Przenikanie się i synergia rozwoju technologicznego i rozwoju kulturalnego może w przyszłości generować markę i wizerunek woj. śląskiego jako regionu wiedzy.

Potencjał gospodarki kreatywnej skupiony w Aglomeracji Górnośląskiej plasuje ten obszar w pozycji jednego z pięciu największych ośrodków naukowych i akademickich kraju. Potencjał sektora nauki i szkolnictwa wyższego staje się głównym źródłem transferu innowacji technologicznych ze sfery B+R do sektora przedsiębiorstw. Dokonuje się to z użyciem instytucji i instrumentów asystujących w tym transferze, które już obecnie stanowią mocne jego ogniwo. W rezultacie kilkuletniego okresu wdrażania Regionalnej Strategii Innowacji w woj. śląskim oraz na podstawie wyników *foresightu* technologicznego, w Aglomeracji Górnośląskiej udało się ustalić 7 dziedzin strategicznych sektora technologicznego i priorytetowych technologii:

1. Biotechnologie
2. Technologie dla energetyki
3. Technologie dla ochrony środowiska
4. Technologie informacyjne i telekomunikacyjne
5. Technologie produkcji i przetwarzania materiałów
6. Technologie transportowe
7. Technologie medyczne.

Gospodarka kreatywna Aglomeracji Górnośląskiej w coraz większym stopniu będzie dopełniana przez przyspieszony rozwój sektora i przemysłów kultury. Już obecnie w policentrycznej strukturze Górnośląskiego Zespołu Metropolitalnego skupione są liczne środowiska sektora kultury wysokiej i kultury popularnej. Dotyczy to w szczególności muzyki i tańca, sztuki użytkowej, w tym wzornictwa, mediów, sektora rozrywki, sektora zabytków kultury przemysłowej i muzealnictwa, sektora oprogramowania oraz produkcji wydawniczej i poligraficznej. Różnorodność i potencjał sektora kultury wysokiej i popularnej w miastach aglomeracji zaowocuje rozwojem przemysłów kultury i przez analogię do klastrów technologicznych można już obecnie wskazać na niezbędne inicjatywy tworzenia klastrów w dziedzinie:

- Przemysłu muzycznego
- Przemysłu audiowizualnego
- Sztuki użytkowej i projektowania
- Przemysłu rozrywkowego
- Przemysłu informatycznego, w tym produkcji oprogramowania

- Przemysłu wydawniczego i poligraficznego
- Turystyki przemysłowej.

Przekształcenia funkcjonalne aglomeracji polegające ogólnie na przechodzeniu od starej do nowej gospodarki będącej gospodarką kreatywną oznacza wejście całego obszaru w fazę postindustrialną. W strukturze sektorowej zaznaczył się wzrost sektora usług, a przy tym silne wzmocnienie Katowic jako miasta dominującego w aglomeracji w zakresie usług wyższej rangi. Przyszłość Aglomeracji Górnośląskiej kształtowana na bazie przemysłów nauki i przemysłów kultury buduje trwałe podstawy przyszłej pozycji i wizerunku woj. śląskiego w przestrzeni narodowej i europejskiej jako regionu wiedzy.

Potencjał kreatywny aglomeracji obejmujący podmioty sektora nauki i szkolnictwa wyższego, podmioty przemysłów wysokich technologii³ oraz podmioty sektora i przemysłów kultury⁴, poddano analizie na podstawie kształtowania się następujących relacji (tab. 5):

- udział podmiotów nowej gospodarki miast w ogólnej liczbie podmiotów nowej gospodarki aglomeracji;
- liczba podmiotów nowej gospodarki na 1000 ludności w wieku produkcyjnym w miastach aglomeracji;
- ilorazy lokalizacji podmiotów nowej gospodarki w miastach aglomeracji.

W latach 2000-2005 o 7,5% zwiększyła się liczba podmiotów nowej gospodarki w Aglomeracji Górnośląskiej. Podmioty nowej gospodarki koncentrują się w miastach powyżej 100 tys. ludności. W 2005 r. udział tych miast w liczebności podmiotów nowej gospodarki całej aglomeracji sięgał 87%.

W Katowicach w 2005 r. skupiało się ponad 29% potencjału podmiotów nowej gospodarki aglomeracji. W okresie 2000-2005 liczba tych podmiotów w Katowicach – co wydaje się niepokojące – zmniejszyła się o 15%. Dotyczy to głównie firm sektora zaawansowanych technologii. W trzech innych miastach rdzeniowych aglomeracji, tj. w Gliwicach, Sosnowcu i Bytomiu zwiększyła się liczba podmiotów nowej gospodarki. Minimalny spadek liczby podmiotów nowej gospodarki wystąpił w Zabrzu. W latach 2000-2005 cztery miasta rdzeniowe, z pominięciem Katowic, zwiększyły udział podmiotów nowej gospodarki w skali aglomeracji z 32,5% do 36,2%. Z kolei miasta tworzące grupę pozostałych miast powyżej 100 tys. ludności także zwiększyły liczebność podmiotów nowej gospodarki. Udział tej grupy miast w liczebności podmiotów nowej gospodarki aglomeracji zwiększył się z 19,5% w 2000 r. do 21,6% w 2005 r.

Wśród pięciu miast rdzeniowych aglomeracji tylko Katowice z ilorazem lokalizacji podmiotów nowej gospodarki 1,87 stanowią ośrodek centralny o wysokim, w warunkach aglomeracji, skupieniu potencjału kreatywnej gospodarki. Katowice zasługują w pierwszej kolejności na inicjowanie, promowanie i budowanie klastrów kultury

³ *OECD Science...* (2001).

⁴ *Creative Industries...* (1998).

Tabela 5

Potencjał kreatywny miast Aglomeracji Górnośląskiej w latach 2000-2005

Miasta powyżej 100 tys. mieszkańców	2000		2005	
	Podmioty nowej gospodarki ^x	Podmioty nowej gospodarki na 1000 ludności w wieku produkcyjnym	Podmioty nowej gospodarki na 1000 ludności w wieku produkcyjnym	Podmioty nowej gospodarki ^x
Aglomeracja w tym:	100,0	7,0 (1,00)	8,0 (1,00)	100,0
Katowice	37,0	16,0 (2,28)	15,0 (1,87)	29,2
Sosnowiec	9,2	5,0 (0,71)	7,0 (0,87)	11,0
Gliwice	11,2	8,0 (1,14)	10,0 (1,25)	12,6
Zabrze	5,2	4,0 (0,57)	4,0 (0,50)	5,0
Bytom	6,9	5,0 (0,71)	6,0 (0,75)	7,6
Ruda Śląska	3,4	3,0 (0,28)	5,0 (0,63)	4,6
Tychy	6,3	7,0 (1,00)	7,0 (0,87)	6,6
Dąbrowa Górnicza	4,6	5,0 (0,71)	5,0 (0,62)	4,8
Chorzów	5,2	6,0 (0,86)	9,0 (1,12)	5,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w Urzędzie Statystycznym w Katowicach.

x- Podmiotami nowej gospodarki są podmioty sektora nauki i szkolnictwa wyższego, przemysłów wysokich technologii oraz sektora i przemysłów kultury

(...) - iloraz lokalizacji podmiotów nowej gospodarki

i klastrów technologicznych. W okresie 2000-2005 Gliwice uzyskały graniczny w warunkach aglomeracji poziom skupienia podmiotów kreatywnych z ilorazem lokalizacji 1,25, co dobrze rokuje miastu w zakresie promowania, inicjowania i budowania klastrów technologicznych. W grupie pozostałych miast powyżej 100 tys. ludności wyraźnie buduje swoją pozycję Chorzów, który jako jedyne, po Katowicach i Gliwicach, miasto uzyskało w 2005 r. skupienie podmiotów nowej gospodarki powyżej 1,0.

Nowa gospodarka w Aglomeracji Górnośląskiej obejmuje głównie⁵:

- szkolnictwo wyższe oraz prace badawczo-rozwojowe w dziedzinie nauk przyrodniczych i technicznych;
- przemysł informatyczny, w tym produkcja oprogramowania;
- przemysł sprzętu medycznego, chirurgicznego oraz przyrządów ortopedycznych;
- produkcja instrumentów i przyrządów pomiarowych, kontrolnych i badawczych;
- produkcja systemów sterowania procesami przemysłowymi;

⁵ Na podstawie informacji o podmiotach i pracujących pozyskanej z Urzędu Statystycznego w Katowicach dla lat 2000-2005.

- przemysł audiowizualny;
- przemysł kulturalno-rozrywkowy;
- przemysł reklamowy;
- przemysł poligraficzny i wydawniczy.

Kształtowanie się nowej gospodarki w miastach aglomeracji zostało poddane analizie z użyciem trzech podstawowych relacji (tab. 6):

- udział pracujących w nowej gospodarce miasta w zatrudnieniu w liczbie pracujących w nowej gospodarce aglomeracji;
- udział pracujących w nowej gospodarce w ogólnej liczbie pracujących w gospodarce miasta;
- ilorazy lokalizacji nowej gospodarki w miastach aglomeracji.

Nowa gospodarka w Aglomeracji Górnośląskiej prawie w 98% jest skupiona w dziewięciu miastach powyżej 100 tys. ludności. W grupie pięciu miast rdzeniowych

Tabela 6

Kształtowanie się nowej gospodarki w miastach Aglomeracji Górnośląskiej w latach 2000-2005

Miasta	2000		2005	
	Udział miasta w zatrudnieniu w nowej gospodarce w aglomeracji (%)	Udział zatrudnienia w nowej gospodarce w zatrudnieniu ogółem w gospodarce miasta (%)	Udział zatrudnienia w nowej gospodarce w zatrudnieniu ogółem w gospodarce miasta (%)	Udział miasta w zatrudnieniu w nowej gospodarce aglomeracji (%)
Aglomeracja w tym:	100,0	5,2	6,1 (1,00)	100,0
Katowice	51,3	10,0 (1,92)	12,4 (2,03)	53,6
Sosnowiec	2,5*	1,5 (0,29)	2,0 (0,33)	3,0
Gliwice	25,4	12,4 (2,38)	12,7 (2,08)	24,0
Zabrze	4,7	3,6 (0,69)	3,1 (0,51)	3,7
Bytom	3,2*	2,2 (0,42)	2,8 (0,46)	2,9*
Ruda Śląska	1,0	0,5 (0,10)	0,9 (0,15)	1,0*
Tychy	4,2	3,6 (0,69)	3,0 (0,49)	3,4*
Dąbrowa Górnicza	3,3	2,4 (0,46)	2,3 (0,38)	2,7*
Chorzów	2,3*	2,4 (1,00)	4,1 (0,67)	3,1

* Udział niedoszacowany ze względu na konieczność zachowania tajemnicy statystycznej w rozumieniu ustawy o statystyce publicznej

(...) – iloraz lokalizacji nowej gospodarki miast i aglomeracji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w Urzędzie Statystycznym w Katowicach.

aglomeracji obejmujących Katowice, Sosnowiec, Gliwice, Zabrze i Bytom udział ten był stabilny przez cały okres 2000-2005 i wynosił ok. 87%. W tej grupie miast udział Katowic przekraczał 51% w 2000 r. a w 2005 r. wzrósł do prawie 54%. Udział Gliwic, drugiego co do wielkości nowej gospodarki miasta w aglomeracji, sięgał w 2000 r. ponad 25% i w okresie 2000-2005 uległ niewielkiemu zmniejszeniu do 24%. Pozostałe trzy miasta rdzeniowe mają zdecydowanie niższy udział nowej gospodarki. Wśród nich nieco lepszą pozycję zajmuje miasto Zabrze. W dwóch najwyższych rangą pod względem skali nowej gospodarki miastach aglomeracji, w Katowicach i Gliwicach wyraźnie zaznacza się ich specjalizacja funkcjonalna w dziedzinie nowej gospodarki, gospodarki kreatywnej. W Katowicach i Gliwicach iloraz lokalizacji gospodarki kreatywnej przekracza wskaźnik 2,0. W przypadku Katowic jest to specjalizacja w zakresie sektora szkolnictwa wyższego, sektora prac badawczych w dziedzinie nauk przyrodniczych i technicznych oraz w zakresie przemysłów zaawansowanych technologicznie i przemysłów kultury. W Gliwicach jest to specjalizacja w dziedzinie wyższego szkolnictwa politechnicznego i prac badawczych z zakresu nauk przyrodniczych i technicznych oraz w dziedzinie przemysłów zaawansowanych technologicznie.

Grupa czterech pozostałych miast powyżej 100 tys. ludności miała w latach 2000-2005 stabilny 10% udział w nowej gospodarce aglomeracji. Potencjał nowej gospodarki tych miast jest równoważny trzem miastom rdzeniowym – poza Katowicami i Gliwicami, tj. Zabrze, Sosnowca i Bytomiu. W grupie czterech pozostałych miast powyżej 100 tys. ludności największy, przekraczający 4% w 2005 r. udział nowej gospodarki miał Chorzów. Udział ten istotnie powiększył się w okresie 2000-2005. Drugim ośrodkiem w tej grupie miast są Tychy, które w latach 2000-2005 odnotowały pewien spadek udziału nowej gospodarki. Niski udział nowej gospodarki cechuje Rudę Śląską mimo to, że w grupie miast powyżej 100 tys. ludności ma ona największą rangę demograficzną. Grupa miast poniżej 100 tys. ludności odgrywa marginalną rolę w kształtowaniu się nowej gospodarki w aglomeracji. Udział całej tej grupy kształtuje się na poziomie 2,1% w 2000 r. i 2,6% w 2005 r. Miasta te są zdominowane przez tradycyjne przemysły i ich niski potencjał sektora usług jest istotną barierą rozwoju.

Aglomeracja Górnośląska, a w przyszłości Górnośląski Obszar Metropolitalny jako strategiczna składowa struktury przestrzennej i systemu osadniczego Polski współtworzy wspólnie z innymi obszarami metropolitalnymi kraju ramy i kościec nowej koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju. Obszary metropolitalne tworzą sieć współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej Polski w ramach strategii konkurencyjności i polityki spójności Unii Europejskiej, krajów członkowskich i ich regionów. W ramach *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* celowe jest zdefiniowanie Aglomeracji Górnośląskiej z jej strefą węzłową i zewnętrzną jako Górnośląskiego Obszaru Metropolitalnego i wpisanie go w długoterminową perspektywę objętą koncepcją struktury przestrzennej i systemu osadniczego Polski. W Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym będzie się dokonywać strategiczny proces złożony z trzech głównych składowych:

- rewitalizacja jako proces ożywiania terenów zdegradowanych i przemysłowych oraz jako regeneracja centrów, dzielnic i terenów stykowych miast na obszarze Górnośląskiego Zespołu Metropolitalnego;
- metropolizacja jako zaawansowane studium procesu urbanizacji struktury policentrycznej Górnośląskiego Zespołu Metropolitalnego; Katowice i cztery inne miasta rdzeniowe będą ośrodkami napędowymi procesu metropolizacji całej aglomeracji;
- suburbanizacja jako ważne źródło przekształceń zachodzących w strefie zewnętrznej Górnośląskiego Zespołu Metropolitalnego.

Propagowanie i wspieranie wymienionych procesów będzie *de facto* oznaczać w długim okresie przekształcenie woj. śląskiego w region wiedzy w skali narodowej i Europy Środkowej.

4. Przemiany w strukturze przestrzennej Aglomeracji Górnośląskiej

Na obszarze Aglomeracji Górnośląskiej zaszły liczne korzystne przekształcenia przestrzenne. W największym zakresie nastąpiły pod wpływem przebudowy układu transportowo-logistycznego (ryc. 4). Zrealizowane zostały takie duże projekty inwestycyjne, jak autostrada A-4 będąca składową transeuropejskich korytarzy transportowych. Następuje szybka rozbudowa międzynarodowego lotniska Katowice- Pyrzowice i dynamiczny wzrost liczby połączeń i pasażerów w ruchu międzynarodowym oraz przewozów typu cargo. Z wolna postępuje modernizacja transportu szynowego. Europejskie szlaki kolejowe dużych prędkości krzyżujące się w przyszłości w Katowicach, będą miały strategiczne znaczenie w podniesieniu rangi tego ośrodka jako węzła transportowego na obszarze Środkowej Europy. Zbliżoną rangę będzie miał powstający na skrzyżowaniu autostrady A-4 i będącej w budowie autostrady A-1 węzeł transportowo-logistyczny w Gliwicach. W ciągu najbliższych kilku lat zostanie ukończona Drogowa Trasa Średnicowa będąca wewnątrzaglomeracyjną trasą ekspresową w relacji Katowice-Gliwice z przedłużeniem w następnym etapie do Dąbrowy Górniczej. Aglomeracja Górnośląska ma szybkie połączenie szynowe i drogowe z Warszawą oraz na kierunku południowym z otwarciem na Czechy i Słowację przez Cieszyn i Zwardoń. Kierunek ten uzyska pełną drożność międzynarodową na osi północ-południe po zrealizowaniu południowego odcinka autostrady A-1 i drogi ekspresowej S-1.

W Aglomeracji Górnośląskiej powstała sieć centrów i platform logistycznych. Centra logistyczne zawiązały się w większości dużych miast aglomeracji w nawiązaniu do multimodalnych węzłów transportu drogowego, szynowego, powietrznego i wodnego. Dwie największe platformy logistyczne znajdują się na zachodnim i wschodnim krańcu aglomeracji, tj. w Gliwicach w rejonie skrzyżowania autostrad A-1, A-4 i portu śródlądowego Gliwice oraz w Sławkowie jako tzw. suchy port przeładunkowy związany z dawną linią hutniczo-siarkową.

Ryc. 4. Układ transportowo-logistyczny woj. śląskiego i Aglomeracji Górnośląskiej.
 Stan istniejący i projektowany

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego.

W Aglomeracji Górnośląskiej powstały nowe strefy aktywności gospodarczej. Przy głównych szlakach komunikacyjno-transportowych przebiegających przez i łączących miasta aglomeracji powstały nowe, wielofunkcyjne centra. W odgałęzieniach głównych ciągów transportowo-komunikacyjnych zawiązały się nowe skupienia firm o różnym profilu. Praktycznie w każdym mieście aglomeracji występuje kilka takich stref aktywności gospodarczej, które mają tendencje do pączkowania i rozrastania się. Nowe tereny inwestycyjne, których dostępność lokalizacyjna pojawiła się dzięki przebudowie układu transportowo-logistycznego, są załącznikiem nowej struktury i schematu użytkowania terenów w poszczególnych miastach i całej aglomeracji.

W większości miast aglomeracji dokonuje się gruntowna przebudowa infrastruktury podziemnej. Dotyczy to w szczególności sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, a także systemu ciepłowniczego. Przekształcenia własnościowe dokonały się w Górnośląskich Zakładach Energetycznych. Podziemna infrastruktura telekomunikacyjna miast aglomeracji podlega szybkiej modernizacji. Gruntowna przebudowa infrastruktury podziemnej na obszarze aglomeracji nie pozwoliła jeszcze na uporządkowanie całej gospodarki komunalnej. W zakresie gospodarki wodno-ściekowej na rewitalizację oczekują główne ciekі wodne należące zarówno do wododziału Wisły, jak i Odry.

Wyzwaniem strategicznym miast i aglomeracji jest rewitalizacja dużych powierzchni terenów poprzemysłowych i zdegradowanych oraz terenów śródmiejskich. Część terenów poprzemysłowych atrakcyjnych inwestycyjnie została ponownie zagospodarowana. Na ich obszarze pojawiły się nowe funkcje i aktywności. Część z nich została wykorzystana na parki przemysłowe i lokalne strefy aktywności. W dużej części terenów poprzemysłowych, których rewitalizacja wymaga rozpoczęcia, jest ona blokowana przez skomplikowaną sytuację własnościową i problemy związane z upadłością przedsiębiorstw i procesami likwidacyjnymi. Rewitalizacji na dużą skalę wymagają tereny zdegradowane przez przemysł ciężki. Są to zapadliska, zalewiska, zniszczone tereny zielone, składowiska odpadów itp. Tereny zdegradowane wymagają rewitalizacji ze środków publicznych z dużym udziałem środków zewnętrznych. W aglomeracji mamy do czynienia z ograniczoną liczbą udanych realizacji projektów rewitalizacji terenów zdegradowanych. Wyzwaniem strategicznym samorządów lokalnych miast aglomeracji i samorządu województwa jest rewitalizacja i przebudowa centrów miast, a szerzej dzielnic śródmiejskich. Dotyczy to w szczególności zdewastowanych zabytkowych układów urbanistyczno-architektonicznych dzięki czemu może nastąpić radykalne podniesienie atrakcyjności miast. Unikatową wartością Aglomeracji Górnośląskiej są zabytkowe, pochodzące z przełomu XIX i XX w. kolonie i osiedla robotnicze, a nawet całe dzielnice miast. Jest to dziedzictwo przemysłowe o znaczeniu ogólnoeuropejskim, zasługujące na wsparcie jako dziedzina dziedzictwa cywilizacyjnego w skali narodowej.

Ekstremalnym przypadkiem dewastacji zabytkowych układów urbanistyczno-architektonicznych i historycznie wysokiej rangi ośrodka miejskiego w warunkach Aglomeracji Górnośląskiej jest miasto Bytom. Eksploatacja górnicza prowadzona w tym

mieście (pod jego śródmieściem) przez kilka dziesięcioleci „światności” polskiego górnictwa doprowadziła do ruiny całych kwartałów zabudowy historycznej, w tym do rozebrania budynków o najwyższych walorach zabytkowych. Potencjał, jakim nadal dysponuje to miasto po likwidacji górnictwa i hutnictwa (5 kopalń węgla kamiennego oraz 3 hut) w postaci nagromadzonych wartości kulturowych i zabytków przemysłowych, przy dużej żywotności środowisk twórczych o międzynarodowej renomie, stanowi podstawę do nadania temu miastu specjalnego statusu jako miasta w całości podlegającego rewitalizacji w wymiarze środowiskowym, kulturowym, społecznym i gospodarczym. Przyznanie statusu miastu Bytom powinno pociągać za sobą kompleksowe wsparcie procesów rewitalizacyjnych z dużym udziałem środków rządowych i europejskich.

Aglomeracja Górnośląska jest skupiskiem wielkopłytkowej koncentracji zabudowy mieszkaniowej. Wielkie osiedla mieszkaniowe są współcześnie substancją substandardową i w wielu przypadkach jako były zasoby mieszkaniowe nieistniejących zakładów pracy ulegały przez dziesięciolecia degradacji. Degradacja dotknęła także dużą część wielkopłytkowych osiedli spółdzielczych. Względny bezpieczeństwa, a także zdrowotne i energetyczne wskazują na potrzebę kompleksowej rewitalizacji wielkopłytkowych osiedli mieszkaniowych. Na tych osiedlach dokonuje się swoista segregacja społeczna. Część takich osiedli już teraz podlega rewitalizacji. W dużym stopniu dokonuje się ona wysiłkiem mieszkańców. Ujawniają się także nowe ogniska marginalizacji społecznej.

W Aglomeracji Górnośląskiej powstają jednocześnie nowe, atrakcyjne przestrzenie mieszkaniowe o cechach zespołów rezydencjalnych i dzielnic willowych. Skala tego zjawiska jest relatywnie niewielka i w małym zakresie podnosi jakość życia mieszkańców i atrakcyjność rezydencjalną aglomeracji dla kapitału ludzkiego. Dokonuje się także rewaloryzacja części starej zabudowy mieszkaniowej, w tym budynków o walorach zabytkowych. Wiele kwartałów miast górnośląskich odzyskuje dawną świetność i klimat mieszczański. Krajobraz miejski wielu ośrodków aglomeracji staje się atrakcyjną przestrzenią publiczną. Przywrócenie vitalności centrom miast i głównym ciągom handlowo-usługowym w perspektywie jednej lub dwóch dekad przyczyni się do radykalnej zmiany wizerunku całej aglomeracji.

5. Przemiany społeczne Aglomeracji Górnośląskiej

W latach 1990-2005 Aglomeracja Górnośląska, jej strefa węzłowa i strefa zewnętrzna podlegały ogólnemu trendowi polegającemu na zmniejszaniu się liczby ludności na skutek ujemnego przyrostu naturalnego oraz ujemnego salda migracji wewnętrznych i zagranicznych. Przyczyniła się do tego w równym stopniu głęboka transformacja gospodarcza, w tym procesy likwidacyjne przemysłu ciężkiego. Odpływ ludności dotyczył głównie ludności napływowej wraz z osiągnięciem wieku emerytalnego, zwłaszcza osób zatrudnionych w górnictwie węgla kamiennego. (zob. tab. 7)

Tabela 7

Rozwój demograficzny Aglomeracji Górnośląskiej w latach 1990-2005

Strefy aglomeracji	1990	1995	2000	2005
Strefa węzłowa	2223,8	2159,9	2066,5	2003,5
Strefa zewnętrzna	902,9	887,0	857,1	857,1
Aglomeracja ogółem	3126,7	3046,9	2931,2	2860,6

Źródło: *Rocznik statystyczny powiatów...* (2001) oraz *Województwa Śląskiego. Podregiony...* (2006).

W okresie 1990-1995 zmniejszanie się potencjału demograficznego było wielkie co wiąże się z fazą przygotowawczą wejścia aglomeracji w stadium przyspieszonej restrukturyzacji przemysłu surowcowego i wstępnych faz przetwórstwa. W okresie 1995-2000 nastąpił względnie wysoki spadek liczby ludności w strefie węzłowej i nieduży spadek ludności w strefie zewnętrznej aglomeracji, co wskazywałoby na uruchomienie się procesu suburbanizacji i przemieszczanie się ludności między tymi strefami. W latach 2000-2005 ubytek potencjału demograficznego został znacznie zredukowany w obrębie strefy węzłowej. Co więcej, gospodarka strefy węzłowej Aglomeracji Górnośląskiej dobrze sobie radziła w trudnym okresie dekonstrukcji światowej. Jednocześnie w strefie zewnętrznej sytuacja demograficzna uległa stabilizacji co wskazywałoby na kontynuację procesu suburbanizacji.

W Aglomeracji Górnośląskiej dokonuje się gruntowna zmiana mentalna społeczności lokalnych. Obejmuje ona wszystkie grupy wiekowe ludności i większość sfer życia. Przemianie uległ stosunek do wykształcenia, co znajduje odbicie w wysokich aspiracjach edukacyjnych ludzi młodych i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych pracujących. Obserwowany jest wzrost świadomości ekologicznej społeczności lokalnych i presja na realizację oczekiwań dotyczących radykalnej poprawy jakości środowiska życia. Konfrontacja standardu życia dostępnego w Aglomeracji Górnośląskiej oraz w bliższym i dalszym otoczeniu wywołuje znaczny wzrost mobilności mieszkańców aglomeracji. Dotyczy to zwłaszcza pierwszej dekady roczników mobilnych obejmującej przedział wiekowy 25-34 lata. Skutkuje to licznymi decyzjami migracyjnymi poza aglomerację i poza kraj.

Na obszarze Aglomeracji Górnośląskiej powstają nowe generacje zasobów ludzkich, w tym zwłaszcza kapitału ludzkiego – ludzi legitymujących się wyższym wykształceniem. Kilkakrotnie wzrosła liczba studentów i absolwentów zawodowego i akademickiego szkolnictwa wyższego. Liczba studentów w szkołach wyższych aglomeracji wynosi ok. 150 tys. osób. Nowe generacje zasobów ludzkich budują potencjał kreatywny i przedsiębiorczy nowej gospodarki. W aglomeracji rodzi się „klasa kreatywna”, w tym przedsiębiorcy nowej gospodarki. Powiększający się w aglomeracji kapitał ludzki rodzi wyzwanie aspiracyjne, którego istotą jest oczekiwanie na możliwość realizacji

w przestrzeni aglomeracji wysokich standardów jakości życia. Oznacza to, że warunki społeczne, kulturalne i środowiskowe na tym obszarze powinny ulegać radykalnej poprawie. Wyzwanie to jest w podstawowym zakresie adresowane do przywództwa lokalnego i regionalnego. Podjęcie tego wyzwania stanie się źródłem nowego strategicznego postrzegania Aglomeracji Górnośląskiej w skali narodowej i europejskiej.

Aglomeracja Górnośląska jest także poddana presji rewitalizacyjnej. Jest to m.in. rewitalizacja społeczna. Pod wpływem procesów likwidacyjnych uległy rozbiciu tradycyjne środowiska lokalne i pracownicze. W wielu miejscach aglomeracji ujawniły się zjawiska patologii i wykluczenia społecznego oraz kryzysowe przestrzenie wymagające rewitalizacji społecznej. Wymagają one długotrwałej interwencji publicznej. Realizacja wielu tzw. miękkich projektów już została uruchomiona. Rewitalizacja społeczna jest kolejnym wyzwaniem dla liderów lokalnych i regionalnych aglomeracji, a także domaga się wsparcia ze strony administracji rządowej; wojewódzkiej i centralnej.

Eliminacja zjawisk kryzysowych i objawów depresji oraz wzrost spójności społecznej aglomeracji wzmocni tożsamość aglomeracyjną mieszkańców aglomeracji, a także możliwości przyspieszenia procesu budowania nowej gospodarki na tym obszarze. Aglomeracja Górnośląska „cierpi” pod tym względem na deficyt kapitału społecznego i wymaga szeroko zakrojonych akcji na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Wzmocnienie kapitału społecznego i podnoszenie stopnia spójności społecznej tego obszaru urasta do rangi celu strategicznego w przemianach społecznych Aglomeracji Górnośląskiej. Źródłem optymistycznej prognozy w tym zakresie jest stale poszerzająca się praktyka współpracy i koordynacja przedsięwzięć społeczno-gospodarczych stosowana przez samorządy lokalne.

6. Pozycjonowanie krajowe i europejskie Aglomeracji Górnośląskiej

Aglomeracja Górnośląska leży w gęsto zaludnionym i silnie zainwestowanym pasie południowej Polski sama będąc największym skupiskiem ludnościowym i gospodarczym kraju. W promieniu 35-40 km od centrum aglomeracji mieszka 4 mln ludności, co oznacza jednocześnie wysoką koncentrację potencjału ekonomicznego i technologicznego, rynkowego i konkurencyjnego. W odległości 60-80 km od Aglomeracji Górnośląskiej leżą Kraków, Opole, Częstochowa i Bielsko-Biała. Ta bliskość i sąsiedztwo dużych miast i aglomeracji rodzi codzienne kontakty biznesowe, handlowe i rekreacyjne, czyniąc z aglomeracji zwornik dużego, krakowsko-śląsko-morawskiego regionu zurbanizowanego w skali krajowej i transgranicznej, regionu atrakcyjnego pod względem rynkowym, biznesowym i inwestycyjnym. W ramach dużego zurbanizowanego regionu rysują się wyraźnie dwa układy bipolarne:

- śląsko-krakowski w sieci europolii,
- śląsko-morawski w sieci europejskich obszarów metropolitalnych.

Współcześnie dostępne technologie informacyjne i komunikacyjne sprawiają, że jest to 9 mln rynek produktów medialnych i kulturalnych.

Już obecnie Aglomeracja Górnośląska jest jednym z najlepiej skomunikowanych obszarów metropolitalnych Polski zarówno w połączeniach wewnętrznych, jak i zewnętrznych. W zakresie jej połączeń zewnętrznych, krajowych i międzynarodowych, można przyjąć, że:

- autostrada A-4 zapewni szybkie połączenie w pasie Polski Południowej od Wrocławia w kierunku na Drezno i Berlin oraz od Krakowa w kierunku Wschodnim, w przyszłości do Rzeszowa i Lwowa;
- istniejące drogi krajowe DK-1 i DK-81 oraz drogi ekspresowe S-1 i S-69 zapewniają na kierunku południowym dogodne połączenia z siecią autostrad Czech i Słowacji;
- drogi krajowe DK-1 i DK-8 zapewniają szybkie połączenie z centrum Polski na Warszawę i Łódź, a dalej na Trójmiasto; drogi te są przeciążone;
- projektowana i znajdująca się w trakcie realizacji Autostrada A-1 zapewni w najbliższej dekadzie dogodne połączenie z Warszawą i Łodzią oraz z Trójmiastem, a także uruchomi szybkie połączenia na kierunku południowym – Ostrawa i Brno oraz Wiedeń i Praga; w samej aglomeracji zapewni ona szybkie połączenie jej zachodniej części z międzynarodowym lotniskiem Katowice-Pyrzowice.

Transport powietrzny zapewnia Międzynarodowy Port Lotniczy Katowice-Pyrzowice o szybko rozbudowującej się infrastrukturze i zwiększającej się liczbie połączeń oraz dynamicznie rosnącej, liczbie obsługiwanego ruchu, osób i wymiany towarów.

Przyszła pozycja Aglomeracji Górnośląskiej w przestrzeni narodowej i środkowo-europejskiej bazuje na kilku atutach wyróżniających, które już obecnie budują markę tego obszaru i mogą odgrywać rolę magnesów przyciągających na ten obszar ludzi i kapitały oraz plasujących aglomerację w przestrzeni krajowej i europejskiej. Tymi atutami są:

- potencjał nauki i szkolnictwa wyższego,
- instytucje i osobistości świata kultury o renomie międzynarodowej,
- nowa, jakościowo wyższa generacja zasobów ludzkich, w tym silny wzrost kapitału ludzkiego,
- międzynarodowy biznes i kapitał,
- multimodalna łączność międzynarodowa,
- dojrzałe formy tożsamości aglomeracyjnej i współpracy władz publicznych w skali aglomeracji,
- inicjatywy klastrów kreatywnej gospodarki w zakresie przemysłów zaawansowanych technologii i przemysłów kultury.

Dogodne położenie Aglomeracji Górnośląskiej w pasie Polski Południowej w układzie międzyregionalnym i transgranicznym pozwala na budowanie i wzmacnianie jej pozycji w kilku płaszczyznach o strategicznym znaczeniu dla *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*. Położenie Aglomeracji Górnośląskiej na południowo-zachodnich rubieżach kraju, tj. w układzie geopolitycznym obejmującym

takich europejskich partnerów Polski, jak Niemcy, Czechy, Słowacja, a w dalszej kolejności Austria i Słowenia oraz Węgry otwiera kilka osi współpracy transgranicznej i transnarodowej:

- współpraca transgraniczna Aglomeracji Górnośląskiej i woj. śląskiego z Aglomeracją Ostrawską i regionem morawsko-śląskim, a także z odgałęzieniem na Żylinę i region zachodnio-słowacki;
- współpraca transnarodowa z otwarciem na Pragę, Bratysławę, Budapeszt i Wiedeń, a także na Siedmiogród w Rumunii przez Żylinę i Koszyce.

Aglomeracja Górnośląska i Górny Śląsk z Krakowem i Małopolską, z Wrocławiem i Dolnym Śląskiem oraz z Poznaniem i Wielkopolską budują największy i najsilniejszy obszar konkurencyjności polskiej gospodarki. Współpraca międzyregionalna, w tym strategicznym obszarze pasuje Aglomerację Górnośląską w aliansach kooperacyjnych z:

- Krakowem, tworząc drugą, obok Warszawy z Łodzią, europolię na obszarze Europy Środkowej;
- Wrocławiem, stając się podstawą nowej integracji funkcjonalno-przestrzennej Górnego i Dolnego Śląska;
- Poznaniem, odbudowując tradycyjne połączenia i powiązania Górnego Śląska z Wielkopolską.

Na tle europejskiego systemu osadniczego i europejskich studiów scenariuszowych, Aglomeracja Górnośląska jest postrzegana jako jeden z pięciu w Polsce tzw. Europejskich Metropolitalnych Obszarów Rozwoju (MEGA). W klasyfikacji transgranicznych MEGA, Śląsko-Morawski Zespół Metropolitalny znajduje się na szóstym miejscu wśród europejskich MEGA – skupisk obszarów zurbanizowanych. W ocenie ekspertów europejskich, Górnośląski Metropolitalny Obszar Rozwoju jest klasyfikowany jako tzw. *weak* MEGA. Oznacza to, że w całym horyzoncie *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* obszar ten powinien być traktowany jako obszar wsparcia. Z perspektywy europejskiej, Warszawa z Łodzią oraz Aglomeracja Górnośląska z Krakowem są częściami Sieci Metropolitalnych Obszarów Rozwoju Europy Środkowej i zarazem rdzeniem koncepcji struktury przestrzennej i systemu osadniczego Polski do 2033 r.

Strategiczne położenie Aglomeracji Górnośląskiej w układzie międzynarodowych połączeń transportowych i realizacja strategicznych projektów transportowych zapewni w najbliższych latach wzrost pozycji konkurencyjnej aglomeracji w Europie Środkowej.

Główna oś rozwoju Aglomeracji Górnośląskiej ukształtowała się w przeszłości w Pasie Polski Południowej między Wrocławiem i Krakowem. Strategiczny kierunek rozwoju przestrzennego Aglomeracji Górnośląskiej na osi wschód-zachód ma swoje uzasadnienie w przeszłości ze względu na:

- tradycyjny szlak handlowy ciągnący się od Niemiec Południowych i Saksonii przez Dolny i Górny Śląsk oraz Małopolskę do Lwowa i Kijowa i nad Morze Czarne,

- Odrę jako śródlądowy, wodny szlak transportowy z jego przedłużeniem w kierunku na Oświęcim i Kraków i cały region obejmujący tereny intensywnego osadnictwa i nowoczesnej gospodarki rolnej w górnym i środkowym biegu rzeki.

Trzy równorzędne centra miejsko-przemysłowe, Wrocław, Aglomeracja Górnośląska (strefa węzłowa) i Kraków, ich własny potencjał intelektualny, ekonomiczny i demograficzny oraz ich obszary metropolitalne cechujące się wysokim poziomem uprzemysłowienia i urbanizacji tworzą oś strategiczną przestrzennego rozwoju Polski. Jest to oś strategiczna zdolna do generowania innowacji technologicznych, swego rodzaju info- i techno-autostrady oraz do tworzenia nowych produktów kulturalnych i medialnych, konkurencyjnych w skali europejskiej i globalnej. Współpraca i alians strategiczny Wrocławia, Aglomeracji Górnośląskiej i Krakowa nakazuje postrzegać cały ten obszar jako strategiczny makroregion kraju na kierunku wschód-zachód.

Druga oś rozwojowa Aglomeracji Górnośląskiej rozciąga się w kierunku północnym na Warszawę i Łódź do Trójmiasta oraz w kierunku południowym na Czechy i Słowację, a dalej na Austrię i Włochy oraz na południowe i środkowe Niemcy. Strategiczny kierunek rozwoju na osi północ-południe ma swoje uzasadnienie kulturowe. Wynika z tradycji kontaktów handlowych i kulturalnych Aglomeracji Górnośląskiej przez Bramę Morawską, jednak z odbiciem na wschód i zachód oraz przez kolej Warszawsko-Wiedeńską, linię węglową Śląsk-porty, drogę ekspresową Katowice-Warszawa oraz szybkie połączenie przez centralną magistralę kolejową.

Zewnętrzne kierunki rozwoju Aglomeracji Górnośląskiej przez krzyżujące się osie wschód-zachód i północ-południe pozwalają wytyczać rozwój Aglomeracji Górnośląskiej w ramach:

- dwóch wspomnianych układów bipolarnych, śląsko-krakowskiego i śląsko-morawskiego;
- partnerskiego współdziałania i aliansu strategicznego z Krakowem, łącząc potencjały i aktywności w sferze nauki, kultury i biznesu;
- partnerskiego współdziałania i aliansu transgranicznego z Aglomeracją Ostrawską, a także stopniowej inkorporacji na tym kierunku Aglomeracji Rybnickiej; nowe otwarcie na kierunku południowym na Czechy i Słowację zapewni żywotność i dynamiczność Bielska Białej ośrodka o randze regionalnej – obok Częstochowy – w sieci osadniczej woj. śląskiego;
- osi rozwoju przestrzennego Aglomeracji Górnośląskiej-Poznań-Zespół Portowy, Szczecin-Świnoujście, której funkcją jest zapewnienie dogodnego tradycyjnego połączenia z Wielkopolską i Poznaniem oraz tradycyjna obsługa wymiany towarowej gospodarki górnośląskiej przez Zespół Portowy Szczecin-Świnoujście;
- osi rozwoju przestrzennego Aglomeracji Górnośląska-Kielce-Lublin dla zapewnienia nowego otwarcia potencjału Aglomeracji Górnośląskiej na Polskę Wschodnią; jest to przyszłościowy ważny ciąg transportowy odciażający w przyszłości Autostradę A-4 oraz kierunek na Warszawę i Białystok.

O konkurencyjności i atrakcyjności strefy węzłowej Aglomeracji Górnośląskiej rozstrzygać będzie pozycja strategiczna grupy miast rdzeniowych, którą tworzą Katowice, Gliwice, Sosnowiec, Zabrze i Bytom. Są to miasta o największym potencjale demograficznym, gospodarczym, naukowym i kulturalnym. Pozycja wymienionych miast będzie wspomagana potencjałem czterech pozostałych miast powyżej 100 tys. ludności, wśród których zaznacza się ze względu na swój potencjał i położenie, rola Tychów i Chorzowa. Już w pierwszej edycji strategii rozwoju woj. śląskiego wymienionych siedem miast uznano za szkielet Katowickiego Zespołu Metropolitalnego. Osie strategiczne rozwoju strefy węzłowej Aglomeracji Górnośląskiej tworzą:

- Gliwice-Katowice-Sosnowiec w układzie wschód-zachód,
- Bytom-Katowice-Tychy w układzie północ-południe.

Na centralną pozycję wymienionych pięciu „osiowych” ośrodków miejskich na obszarze całej Aglomeracji Górnośląskiej obejmującej strefę węzłową i strefę zewnętrzną wskazuje, wprowadzony od 2008 r., podział na podregiony. Pięć podregionów, tj. podregion katowicki, tyski, gliwicki, sosnowiecki i bytomski wypełniają cały obszar Aglomeracji Górnośląskiej objęty przez strefę węzłową i strefę zewnętrzną. Natomiast w samej strefie węzłowej celowe jest wyodrębnienie trzech zgrupowań miast nowej gospodarki o ludności powyżej 100 tys. mieszkańców. Zgrupowanie I tworzą miasta Katowice, Chorzów, Ruda Śląska i Tychy. W skład zgrupowania II wchodzi miasta Gliwice, Zabrze i Bytom. Zgrupowanie III obejmuje Sosnowiec i Dąbrowę Górniczą. Alianse wewnątrzaglomeracyjne w obrębie wymienionych zgrupowań mogą znakomicie przyspieszyć proces budowania i promowania nowej gospodarki w całej Aglomeracji Górnośląskiej.

Literatura

- Creative Industries Task Force Report*. London DCMC, 1998.
- Koncepcja funkcjonowania Aglomeracji Górnośląskiej jako obszaru metropolitalnego*. Projekt Phare-INRED:PL9706. Katowice, listopad 2000.
- OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2001 – Towards the Knowledge – based Economy*. Paris 2001.
- Produkt krajowy brutto: Rachunki regionalne w 2005 roku*. GUS Warszawa, Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2007.
- Rocznik Statystyczny Powiatów Województwa Śląskiego*. 2001. Urząd Statystyczny w Katowicach.
- Województwo Śląskie 2006. Podregiony, Powiaty, Rocznik Statystyczny. Gminy*. Urząd Statystyczny w Katowicach, Katowice 2006.